

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji
Instytut Nauk Prawno-Administracyjnych

Renata Mianowana-Kubiak

Bankowy rachunek wspólny dla osób fizycznych

STRESZCZENIE

Promotor: prof. dr hab. Hanna Gronkiewicz-Waltz

Warszawa, 2014 r.

1. Przedmiot i cel rozprawy

Temat mojej pracy doktorskiej pod tytułem „Bankowy rachunek wspólny dla osób fizycznych” jest tematem rzadko dostrzeganym przez doktrynę prawa bankowego. W konsekwencji jest nierozpoznany w dorobku literatury prawniczej. Na wyborze tematu zaważyła także aktualność omawianego zagadnienia w kontekście bieżących potrzeb. Potrzeby te są związane z korzystaniem przez klientów banków z rachunków wspólnych dla osób fizycznych.

Stosowana praktyka bankowa powoduje, że przepisy dotyczące rachunków wspólnych dla osób fizycznych są różnie przez banki w regulaminach interpretowane. Przepisy prawa wskazują wiele konstrukcji, które z jednej strony ograniczają, a z drugiej nakazują dane rozwiązania. Sprowadzają wiele z nich do rangi problemów np.:

1. wyszczególnienia osób, z którymi można założyć rachunek wspólny,
2. funkcjonowania po śmierci współwłaściciela, rachunku wspólnego,
3. postępowania w przypadku egzekucji z wierzytelności z rachunku wspólnego.

Za opracowaniem tego tematu przemawia także potrzeba usystematyzowania licznego orzecznictwa sądowego oraz przepisów ustaw wraz ze stosowaną praktyką. O randze problemu może świadczyć także fakt, że kolejne nowelizacje ustaw dotyczące instytucji wspólnego rachunku bankowego nie przyniosły oczekiwanego rezultatu. Stosowanie przepisów w obecnym brzmieniu nasuwa w praktyce wiele wątpliwości.

W dotychczasowych badaniach dotyczących rachunków bankowych wiele miejsca poświęcono pojedynczemu rachunkowi. Nie zajmowano się w sposób bardziej szczegółowy znaczeniem rachunków wspólnych dla osób fizycznych. Umowa wspólnego rachunku bankowego jest umową powszechnie wykorzystywaną. Obecnie dopuszczalność jej zawarcia nie budzi wątpliwości. Wciąż problematyczne jest jednak prawidłowe określenie

praw i obowiązków stron umowy w trakcie jej wykonywania. Wiąże się to z faktem, iż w przypadku wspólnego rachunku bankowego mamy do czynienia z wiązką uprawnień (obowiązków) współposiadaczy rachunku, którzy względem banku stanowią jedną stronę umowy. W praktyce, jak wykazują wyniki moich badań, niewłaściwa interpretacja przepisów dotyczących rachunków wspólnych – uwidaczniająca się w regulaminach – stwarza wiele sytuacji problematycznych.

Celem rozprawy było udowodnienie, że przepisy regulujące kształt instytucji rachunku wspólnego dla osób fizycznych nie są wystarczające dla możliwości ich właściwego stosowania. W rozprawie analizuję istotę wspólnego rachunku na podstawie obowiązujących przepisów prawnych jak i występującej praktyki bankowej. Ukazuję też wpływ tej praktyki na kształtowanie się instytucji rachunku wspólnego.

Rozprawa nie jest poświęcona wyłącznie zagadnieniom prawnym. Obejmuje także aspekty socjologiczne (wykluczenie społeczne ze względu na brak rachunku bankowego) i ekonomiczne (łatwiejszy i bezpieczniejszy sposób dokonywania rozliczeń pieniężnych). Poruszane zagadnienia podkreślają rangę problemu, jaki podjęłam w pracy.

Pożądana wydawała się więc próba szerokiego objęcia analizą prawną zagadnienia dotyczącego rachunków wspólnych dla osób fizycznych. Przemawiał za tym także fakt, iż w dzisiejszych czasach umowa rachunku bankowego jest dość często zawieraną umową. Wynika to przede wszystkim z odchodzenia przez pracodawców od modelu wypłacania pracownikom świadczeń ze stosunku pracy bezpośrednio, a przekazywania tych świadczeń na rachunek bankowy pracowników. W ten sposób, każda osoba podejmująca zatrudnienie, jest przekonywana do zawarcia umowy o rachunek bankowy.

2. Tezy rozprawy

Całościowy obraz, jaki powstał na podstawie przeprowadzonych badań, pozwolił na sformułowanie generalnej tezy rozprawy, iż możliwość prowadzenia rachunków wspólnych dla osób fizycznych powinna być dalece zmieniona a może nawet uchylona, z powodu wadliwości jej uregulowań. Wadliwość możemy zauważyć zarówno w przypadku zawierania umowy, dysponowania środkami na rachunku, egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego jak i w sytuacji wypowiedzenia umowy.

W rozprawie sformułowałam wiele tez cząstkowych dotyczących zagadnień związanych z rachunkiem wspólnym.

Istotą rachunku wspólnego jest wielość podmiotów, po jednej ze stron umowy. Rachunek wspólny jest szczególną formą rachunku bankowego. Przeważa pogląd, że rachunki wspólne prowadzone są głównie dla małżeństw. Na podstawie przeprowadzonych badań udowodniłam, że nie tylko ta grupa zakłada rachunki wspólne.

Ustawodawca nowelizacją ustawy Prawo bankowe z 2004 r.¹ (dalej p.b.), postanowił ograniczyć krąg współposiadaczy rachunku wspólnego – do osób fizycznych albo jednostek samorządu terytorialnego. W dzisiejszych warunkach życia społecznego i gospodarczego trudno jednak znaleźć argumenty uzasadniające ówczesną decyzję legislacyjną.

Dodatkowo, ustawa Prawo bankowe nie bierze pod uwagę istniejących powiązań pomiędzy współposiadaczami. Regulaminy bankowe kształtują relacje pomiędzy posiadaczami poprzez tworzenie formy „majątku wspólnego”.

Analizując zagadnienia związane z umową rachunku wspólnego stwierdziłam, że umowa nie jest wyznacznikiem decydującym o stosunkach pomiędzy posiadaczami. Na fakt, iż banki są stroną decydującą o kształcie umów „odpowiadają” tworzone przez nie regulaminy (art. 109 p.b.).

¹ Ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. z 2004, Nr 91, poz. 870 z późn. zm.).

Regulaminy jak i wzorce umów posiadają jednakową formę. Nie ma w nich miejsca na „dopasowywanie” ich do konkretnych grup klientów, które pojawiają się w przypadku rachunków wspólnych.

W swoich badaniach dużo uwagi poświęciłam na zagadnienie egzekucji z wierzytelności z rachunku wspólnego. Na mocy obowiązujących przepisów, egzekucja z rachunku bankowego to egzekucja z wierzytelności, jaka powstała w związku z zawarciem umowy rachunku (art. 889-894 k.p.c.). Znaczenie dla problematyki egzekucji z rachunków wspólnych ma określenie podstawy tej egzekucji, sprowadzające się do odpowiedzi na pytanie: czy jest konieczny tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko wszystkim współposiadaczom czy wystarczy tytuł wystawiony przeciwko jednemu z nich? Przeprowadzona analiza pozwoliła na postawienie twierdzenia, iż w momencie wpłynięcia do banku tytułu wykonawczego rachunek zostaje zablokowany. Natomiast współposiadacze zostają pozbawieni możliwości korzystania z rachunku.

Wypowiedzenie umowy rachunku wspólnego dla osób fizycznych, zgodnie z ustawą Prawo bankowe (art. 51a pkt. 2 p.b.) jest możliwe w każdym czasie przez każdego ze współwłaścicieli ze skutkiem dla pozostałych współposiadaczy. Na podstawie przeprowadzonej analizy regulaminów bankowych zauważyłam przypadki, kiedy to bank wymagał zgody wszystkich współwłaścicieli. W następstwie przeprowadzonych badań w tym zakresie stwierdziłam, że regulaminy bankowe nie pokrywają się z postanowieniami zawartymi w regulacjach ustawy Prawo bankowe.

Realizując cel rozprawy poprzez analizę przepisów prawa polskiego, dotyczących rachunku wspólnego stwierdziłam, że przepisy dotyczące tego rachunku powodują wątpliwości interpretacyjne.

3. Konstrukcja pracy

Praca składa się z sześciu rozdziałów.

W rozdziale pierwszym (pt.: „Istota rachunku bankowego”) przeprowadziłam ogólną analizę rachunku bankowego. Obecnie coraz większa liczba osób zawiera umowy rachunku bankowego i aktywnie z nich korzysta. Taka sytuacja powoduje, że wiedza na temat istoty rachunku bankowego jest potrzebna. W rozdziale tym przeprowadziłam analizę rachunku bankowego z punktu widzenia rozwoju bankowości i nauki prawa dotyczącej zagadnienia rachunków bankowych, świadczenia czynności bankowych oraz przeprowadzania przez banki rozliczeń. Ta analiza została przedstawiona w celu stworzenia podstawy dla dalszych rozważań o pojęciu rachunku wspólnego oraz jego funkcjach.

W rozdziale drugim (pt.: „Umowa rachunku wspólnego”) przeanalizowałam charakter czynności prawnej powodującej powstanie zobowiązania. Celem rozważań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie: czy czynność prawna powodująca powstanie zobowiązania, może być regulowana postanowieniami wzorców umów i regulaminów bankowych? Wykazałam także możliwość i dopuszczalność kreowania stosunku zobowiązaniowego w trybie elektronicznej czynności prawnej. Dla zobrazowania tych zagadnień rozprawa zawiera analizę konstrukcji prawnej rachunku wspólnego, skupiając się na prezentacji systemu prawnego kształtującego funkcjonowanie tego rachunku od początku wprowadzenia terminu *rachunek wspólny*, po stan obecny. W przypadku rachunku wspólnego, stroną umowy może być kilka podmiotów (art. 51 p.b.). Problemy związane z tą wielością podmiotów stanowiły także przedmiot analizy. Poza zakresem rozprawy pozostały rachunki wspólne prowadzone dla jednostek samorządu terytorialnego.

W rozdziale trzecim (pt.: „Osoby fizyczne jako strona umowy rachunku wspólnego”) znalazła się charakterystyka relacji jakie istnieją między osobami fizycznymi. Zgodnie z ustawą Prawo bankowe wspólny rachunek bankowy może być prowadzony dla kilku osób fizycznych albo dla kilku jednostek samorządu terytorialnego. Przy czym odnośnie osób

fizycznych bez znaczenia jest to, czy osoby te prowadzą (bądź nie) działalność zarobkową (gospodarczą). Powyższe oznacza, iż współposiadaczami rachunków wspólnych mogą być nie tylko np. osoby połączone więzami rodzinnymi, lecz także wspólnicy spółki cywilnej. Analizie w tym rozdziale poddałam także okoliczności, w których małoletni posiadacz rachunku bankowego zostaje współwłaścicielem rachunku wspólnego (art. 58 p.b.). Określiłam również zakres czynności z tytułu udzielanego pełnomocnictwa do rachunków bankowych (art. 98 Kodeks cywilny²). Przedmiotem badań stał się także charakter prawny reprezentacji łącznej i rozłącznej, związanej z rachunkiem wspólnym.

Rozdział czwartym (pt.: „Dysponowanie środkami na rachunku wspólnym”) poświęcony został omówieniu okoliczności, w których każdy ze współwłaścicieli dysponuje środkami znajdującymi się na rachunku wspólnym (art. 51a pkt. 1 p.b.). Zgodnie z przyjętą zasadą, stosunki wewnętrzne między posiadaczami rachunku nie stanowią zakresu zainteresowania banku w przypadku dysponowaniem rachunkiem wspólnym.

Ważne miejsce stanowią rozważania, na temat przebiegu postępowania egzekucyjnego (rozdział piąty pt.: „Przebieg egzekucji z rachunku wspólnego”). Analiza doprowadziła do wniosku, iż nie przebiega ona w inny sposób niż egzekucja z rachunków indywidualnych. Egzekucja z rachunku wspólnego jest unormowana w ustawach: Kodeks postępowania cywilnego (dalej k.p.c.)³ (art. 891¹ k.p.c.) oraz Ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (dalej EgzAdmU)⁴ (art. 81 EgzAdmU). Ustawodawca jednak nie wskazuje aktu prawnego właściwego w przypadku prowadzenia egzekucji w oparciu o Ustawę o postępowaniu egzekucyjnym w administracji po dokonaniu zajęcia na rachunku wspólnym.

Istotne jest także zagadnienie poruszane w rozdziale szóstym (pt.: „Ustanie stosunku prawnego rachunku wspólnego”). Według przepisów

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, (Dz. U. z 1964 r., Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 2010 r., Nr 155, poz. 1037 z późn. zm.

⁴ Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, Dz. U. z 2005 r., Nr 229, poz. 1954, z późn. zm.

ustawy Prawo bankowe (art. 51a pkt. 2 p.b.) wypowiedzenie umowy rachunku wspólnego dla osób fizycznych, następuje przez każdego ze współwłaścicieli ze skutkiem dla pozostałych współposiadaczy w każdym czasie. W oparciu o analizę regulaminów bankowych, zauważyłam że banki wymagają zgody wszystkich współwłaścicieli.

4. Metodologia

Z uwagi na cel mojej pracy, analizie poddałam głównie przepisy ustawy Prawo bankowe dotyczące bankowych rachunków wspólnych dla osób fizycznych.

Istotnym materiałem badawczym jest także orzecznictwo sądowe i praktyka stosowana przez banki zawarta np. we wzorcach umów oraz regulaminach bankowych. Odegrały one zasadniczą rolę w ukształtowaniu obowiązującego stanu prawnego, dotyczącego bankowych rachunków wspólnych dla osób fizycznych. Ponadto, przedstawiając poszczególne zagadnienia odwołuję się także do dorobku doktryny prawniczej.

Podstawową metodą badawczą, którą zastosowałam w pracy jest metoda dogmatyczno-prawna. Za pomocą tej metody dokonałam oceny obowiązujących przepisów, ich wzajemnych powiązań oraz oddziaływania na sferę praktyki.

Metoda historyczna ukazała zmiany w kształtowaniu się przepisów dotyczących rachunku wspólnego dla osób fizycznych. Umożliwiła ocenę kierunków rozwoju tego rachunku. Przedstawiłam system prawny kształtujący rachunek od początku wprowadzenia terminu *rachunek wspólny*, nowelizacją ustawy Prawo bankowe z 1997 r.⁵, po stan obecny.

W pracy wykorzystałam także metodę indukcyjną, polegającą na wysnuciu wniosków ogólnych ze spostrzeżeń szczegółowych. Metoda ta pozwoliła także na sformułowanie wniosków *de lege ferenda*. Pomimo, że

⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo Bankowe, Dz. U. z 1997 r. Nr 140, poz. 939 z późn. zm.

moja praca zawiera postulaty *de lege ferenda*, moją intencją nie była wyłącznie krytyka istniejących rozwiązań. Starałam się dokonać analizy napotkanych problemów.

Stwierdziłam, że relacje pomiędzy współposiadaczami rachunku wspólnego w zakresie dysponowania nim, nie są wiążące dla banku. Sytuację prawną posiadaczy powinna określać umowa rachunku bankowego. Jednakże, jej treść w praktyce jest we wszystkich przypadkach występujących relacji taka sama oraz określana przez wzorce umów i regulaminy bankowe. Brak odzwierciedlenia w praktyce zakładania rachunków dla różnych grup osób powoduje trudności interpretacyjne. Dlatego też wyodrębniając różne związki pomiędzy posiadaczami, należy uwzględnić zachodzące relacje między nimi. To umowa powinna stanowić podstawę zakresu dysponowania środkami, egzekucji z wierzytelności znajdującej się na bankowym rachunku wspólnym czy sposobu wypowiedzenia umowy o ten rachunek.

W przypadku egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego według przepisów k.p.c. (art. 889-894 k.p.c.), czynności egzekucyjne prowadzone są do przypadającego dłużnikowi udziału w rachunku wspólnym stosownie do treści umowy regulującej prowadzenie rachunku. Jeżeli umowa nie określa udziału w rachunku wspólnym albo gdy dłużnik nie przedłoży umowy, domniemywa się, że udziały są równe. Po ustaleniu udziału dłużnika zwalnia się pozostałe udziały od egzekucji. Natomiast Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji jest aktem prawnym, który nie zawiera przepisu stwarzającego możliwość stosowania przepisów k.p.c. Według Ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, zajęcie wierzytelności jest skuteczne w odniesieniu do rachunku bankowego prowadzonego dla kilku osób fizycznych, którego współposiadaczem jest zobowiązany (art. 81 EgzAdmU). Ustawodawca nie zawarł przepisów dotyczących prowadzenia postępowania egzekucyjnego. W związku z tym należy ujednotoczyć rozwiązania na gruncie obu aktów prawnych dotyczących postępowania egzekucyjnego.

W rozprawie staram się rozstrzygnąć, czy możliwość zakładania wspólnych rachunków bankowych dla osób fizycznych powinna obowiązywać w obecnym kształcie, czy też należy ją ograniczyć, a może nawet z niej zrezygnować na rzecz innych rozwiązań. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdziłam, że instytucją porównywalną do rachunku wspólnego w swej funkcji – czyli dokonywania wspólnych rozliczeń – jest instytucja pełnomocnictwa do rachunku pojedynczego. Za pojęciem współwłaściciel do rachunku i pełnomocnik kryją się różne prawa i obowiązki. Instytucja pełnomocnictwa ma doniosłe znaczenie w obrocie prawnym. Zakłada bowiem działanie na rzecz i w interesie mocodawcy przez pełnomocnika. W przypadku pełnomocnictwa tylko od woli właściciela rachunku zależy, do jakich czynności zostanie umocowany pełnomocnik, a zatem to właściciel zdecyduje o umocowaniu do nieograniczonego dysponowania środkami zgromadzonymi na rachunku, czy też udzieli pełnomocnictwa do dokonywania czynności, określając ich rodzaj. Uważam, że rachunek pojedynczy połączony z pełnomocnictwem pełni do pewnego stopnia funkcje zbliżone do funkcji rachunku wspólnego, natomiast chroni w większym stopniu posiadacza rachunku np. w przypadku egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego.

Zaproponowane zmiany w ramach wniosków *de lege ferenda* można określić jako niezbędne z dwóch powodów. Po pierwsze przeprowadzenie zmian będzie miało wymiar teoretyczny. Pozwoli scharakteryzować zjawisko rachunku wspólnego bez problemów istniejących obecnie. Po drugie, zmiany będą miały skutek odczuwalny dla stron umowy. Umożliwią uporządkowanie wielu kwestii praktycznych począwszy od nawiązania umowy, po dysponowanie środkami na rachunku, egzekucję z wierzytelności, aż po wypowiedzenie umowy rachunku wspólnego.

5. Konkluzje

Celem rozprawy było zatem udowodnienie, że przepisy regulujące kształt instytucji rachunku wspólnego dla osób fizycznych nie są wystarczające dla możliwości ich właściwego stosowania.

W ramach wniosków *de lege ferenda* także dalszy rozwój instytucji rachunków bankowych wspólnych dla osób fizycznych, w kwestii ujednolicenia zasad korzystania z nich nie powinna zostać niedostrzeżona w przyszłych wypowiedziach doktryny oraz w ewentualnych propozycjach legislacyjnych.

Przeprowadzona analiza ma istotne znaczenie z dwóch względów. Po pierwsze wskazuje, że przepisy dotyczące rachunku wspólnego, pomimo przeprowadzonych nowelizacji nie w pełni oddają charakter rachunku. Biorąc pod uwagę funkcję dla jakiej on powstał, czyli prowadzenia wspólnych rozliczeń. Po drugie badania dowodzą, że przepisy regulujące rachunek wspólny mogą wpływać niekorzystnie na współposiadaczy.

W rozprawie wykorzystałam literaturę prawniczą. Dokonałam także analizy orzeczeń sądowych oraz regulaminów wybranych banków oferujących bankowe rachunki wspólne dla osób fizycznych. Doświadczenie zawodowe, pozwoliło mi odnieść się do poruszanej tematyki rachunków wspólnych dla osób fizycznych od strony praktycznej. Analiza przepisów ustaw Prawo bankowe, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego, Ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz innych ustaw pozwoliła wykazać, że przepisy dotyczące rachunków wspólnych powodują wątpliwości co do ich wykładni. To z kolei skutkuje problemami w zakresie stosowania prawa w przypadku rachunku wspólnego dla osób fizycznych.

Konkludując powyższe, na podstawie przeprowadzonych badań stwierdziłam poprawność postawionej tezy badawczej, iż możliwość prowadzenia rachunków wspólnych dla osób fizycznych powinna być dalece zmieniona a nawet może być uchylona z powodu wadliwości jej uregulowania.